

## İKTİSADÎ KALKINMAMIZ YÖNÜNDEN ZİRAAT SEKTÖRÜNÜN ÖNEMİ

Baran TUNCER (M. A.)  
İktisat Asistanı

Ziraat sektörünün, bir memleket iktisadındaki önemi üzerinde bütün iktisatçılar tarafından kabul edilen müşterek bir görüş yoktur. Diğer taraftan, ziraatın iktisadi kalkınma yönünden ehemmiyeti de, ekseri az gelişmiş memleketlerde anlaşılmamakta ve takdir edilmemektedir. Bu sebepten, önce ziraat sektörünün önemini, sanayi sektörü ile de mukayese etmek suretiyle, belirtmeye çalışacağız.

Bazı iktisatçılar, sanayi ile mukayese edildiği zaman, zirai faaliyetlerin daha az verimli olduğunu iddia ederler. Bu iktisatçılar, iddialarını bir takım istatistiklere istinat ettirerek sınai istihsalin zirai istihsale daima üstün olduğunu ve müstahsiline daha fazla gelir sağladığını ispata çalışırlar.

Bu münakaşalar arasında bilhassa «Prebisch Analizi»<sup>1</sup> zikre değer. Bu teoriye göre, 1870 lerden beri, dünya pazarlarında, işlenmiş madde fiyatlarına nispetle ham madde fiyatları devamlı olarak düşmektedir. Bu vakıa bize sanayide terakki etmiş memleketlerde işçi ve müteşebbis gelirlerinin, normal olarak prodüktivitedeki artışın temin edeceği seviyeden daha da yüksekte olduğunu gösterir. Eğer bu durumun aksi varit olsaydı, prodüktivite arttıkça fiyatların düşmesi icap ederdi. Diğer taraftan, ham madde ihraç eden memleketlerdeki işçi ve müteşebbis gelirlerinde bu şekilde bir artma temayülü müşahade edilmemektedir.

Bu analize göre, teknik ilerlemenin temin etmiş olduğu menfaatler, bahis konusu edilen iki iktisadi sektör arasında eşit bir şekilde dağılmaktadır, ve bu durum az gelişmiş memleketler sanayileşmedikçe bu şekilde devam edip gidecektir. Bu hâdisenin başlıca sebebi olarak da, sanayi memleketlerinde işçilerin teşkilâtlanmış olmaları gösterilmektedir. Refah zamanlarında ücretler arttığı halde, buhran zamanlarında işçi üc-

<sup>1</sup> Buchanan and Ellis, *Approaches to Economic Development*, Twentieth Century Fund, New York 1955, s. 261.

retlerinin düşmesine, bu teşekküller mani olmaktadır. Zira memleketlerde ise bu çeşit birleşmelere pek rastlanmaz.

Prebicsih analizine muhtelif itirazlar yapılmıştır. Denilmiştir ki, sanayi mamullerinin kalitesinin son yüz yılda çok tekâmül etmiş olmasına mukabil, ham maddelerin, meselâ buğday ve kauçuğun evsafında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Diğer taraftan, az gelişmiş memleketlerdeki sermaye kifayetsizliği, geri ziraat metodları, enflasyon gibi gelişmeye mani olan hususlar nazarı itibara alınacak olursa, yukardaki münakaşanın kıymeti daha da azalır.

Öte yandan, diğer bazı iktisatçılar yaptıkları araştırmalar sonunda, gelecek elli yıl zarfında ham madde fiyatlarında, sanayi mamullerine nispetle, yüzde yetmiş bir artma olacağını tesbit etmişlerdir. Bunlar da iddialarını dünyadaki nüfus artışı ve zirai verimin arttırılması üzerindeki çalışmalarına istinat ettirmektedirler. Yine bu münakaşaya da lüzumundan fazla ehemmiyet vermemek gerekir. Çünkü dünya nüfus ve zirai verim istatistikleri insanı kolayca aldatabilir.

Netice olarak, zirai bakımdan tabii avantajlara sahip az gelişmiş memleketlerin, bu çeşit istihsal üzerinde durmalarında hiçbir ciddi mahzur bulunmadığını söyleyebiliriz.

*Zirai Kalkınma İktisadi Kalkınmanın En Mühim Bir Unsurudur* : Türkiyenin iktisadi kalkınmasında ziraat sektörünün inkişafının oynıyabileceği müsbet rol üzerinde daha spesifik izahlara geçmeden önce, mevzuumuz bakımından çok önemli olan bir noktayı aydınlatmaya çalışalım. Acaba iktisadi faaliyetlerin inkişafında ilk şart ziraatteki terakki midir, yoksa aksine ziraatteki her hamle, sanayideki terakkinin bir aksi midir? <sup>2</sup>

Bazı iktisatçılar, nüfusun toprak üzerindeki tazyikinin azaltılması, istihsal vasıtalarına uygun malzeme temini, zirai mahsullere karşı sanayide çalışacakların maaş ve ücretlerinden hasıl olacak bir satınalma gücü yaratılması için sanayi faaliyetlerinin daha önce inkişaf ettirilmesi lüzumu üzerinde durmaktadırlar. Bu kimseler fikirlerini, «fertler ve milletler herkese uygun bir gıda rejimi idame ettirmeye kâfi satınalma gücünü sağlayacak pazarlar temin edemedikçe, daha fazla gıda maddesi istihsal etmek lüzumsuzdur» şeklinde formüle etmektedirler. Yine bunlara göre, iktisaden az gelişmiş memleketler, aynı zamanda nüfusun ziraatteki tazyikini hafifletecek, az sermaye isteyen, kolaylıkla temin edilebilecek ham maddeleri kullanan basit yerli sanayii inkişaf ettirmelidirler.

<sup>2</sup> G. U. Papi, «Ziraatın İnkişafı İktisadî İnkişafın Zaruri Bir Şartıdır», İktisat Fakültesi Mecmuası, 10/1, 4, s. 91.

Mesele bu şekilde vazedildiği takdirde kabule şayan görülebilir. Ancak, kati bir neticeye varabilmek için meseleyi biraz daha yakından tetkik etmek icap eder.

Bir miktar indiliğini kabul etmekle beraber, insan ihtiyaçlarını birinci ve ikinci dereceden olmak üzere iki grupta topluyabiliriz. Birinci grubu insanın yemek, giyinmek, barınmak gibi ihtiyaçları teşkil eder ve bunların en önce tatmin edilmeleri icap eder. Önce birinci dereceden ihtiyaçların tatminine yarayacak malların istihsaline teşebbüs edilmesi zarureti ve bu malları istihsale amade kimselerin, ancak istihlâklerine nispetle elde edecekleri istihsal fazlası ile diğer malları satın alma gücüne sahip olabilecekleri kabul edilirse, bundan, ikinci derecede ihtiyaçların tatminine yarayan malların istihsalinin ancak birinci dereceden mal istihsal eden müstahsilin istihsal fazlasına bağlı olduğu neticesini çıkarabiliriz. Diğer mallara karşı olan efektif talep ancak bu istihsal fazlası ile mümkündür. Böylece atıl duran işgücünün istihdamı kolaylaşacak ve muayyen bir istihsal sahasında, meselâ ziraatta lüzumundan fazla birikmiş iş gücüne daha iyi bir çalışma temin edilmiş olacaktır. Diğer bir deyişle, gizli işsizlik kendi kendine önlenmiş olacaktır.

Yukardaki düşünce tarzı kabul edilecek olursa aşağıdaki müşahadelere yapılması kolaylaşmış olacaktır. Bir kere, birinci dereceden lüzumlu ihtiyaçların tatminine yarayan malların mühim bir kısmını zirai faaliyetlerin temin etmiş olduğunu kabul etmek icap eder. Zirai faaliyetlerin inkişafı ve zirai mahsulün artırılması, tali ihtiyaçların tatminini sağlayacak her türlü iktisadi faaliyetin ön şartıdır. Zirai istihsaldeki artış, tali ihtiyaçların tatminine yarayan bütün mallara karşı efektif bir talep yaratacak ve bu dünya iktisadının gelişmesini kolaylaştıracaktır. Yalnız bu durum, ancak bütün memleketler aralarında mal, hizmet ve sermaye mübadelesine amade oldukları takdirde tam manası ile gerçekleşebilir.

Yukarda izah edilen müşahade, sadece dünya iktisadının tamamı değil, fakat çeşitli memleketler tek tek ele alındığı zaman da doğrudur. Her memleket önce birinci dereceden ihtiyaçları tatmin eden mal ve hizmetlerin istihsaline gayret sarfetmelidir. Eğer bu çeşit maddeleri kendisi istihsal edemiyorsa, bunları diğer memleketlerden temin için lüzumlu mübadele mallarını en önce istihsal etmelidir.

Netice olarak şunu söyleyebiliriz ki, iktisadi kalkınmaya matuf bir programlamada, zirai gelirin, daha geniş bir tabirle, zaruri mallar müstahsilinin gelirinin artırılması zarureti her zaman ön plânda tutmak icap eder.

*Muhtelif Memleketlerin İktisadi Kalkınmalarında Ziraatin Oynadığı*

*Rol*: Bugün iktisaden gelişmiş olarak tanıdığımız birçok memleketler bundan sadece bir asır evvel veya daha yakın zamanlara kadar bugünkü az gelişmiş memleketlerin durumunda bulunuyorlardı. Bunların iktisadi kalkınmalarının hiç olmazsa zirai cephesini tetkik, mevzuumuz bakımından, muhakkak ki enterasan ve istifadeli olacaktır. Çünkü bu memleketler de kalkınmaları sırasında şüphesiz bugünkü az gelişmiş memleketlerin ve Türkiyenin karşılaştığı bir çok problemlerle karşılaşmışlar ve bunları muhtelif şekillerde çözmeye çalışmışlardır.

Zirai kalkınma hareketleri 1815 senesinden itibaren önce Batı Avrupada başlamıştır. Bu gelişme başlıca iki safhada tahakkuk etmiştir. Bunlardan birincisi, feodal sistemin yıkılarak toprak mülkiyeti ve kullanımında büyük değişiklikler meydana gelmiş olması, diğeri ise yeni istihsal metotlarının, yeni zirai mahsullerin, yeni pazarların gelişmesi ve zirai faaliyetlerin ticari bir mahiyet almasıdır. Bugün az gelişmiş memleketler her iki misalden de istifade edebilirler ve bunlardan bilhassa ikincisinin bizim bakımımızdan ehemmiyeti aşikârdır.

*İngiltere*: İngilterenin zirai kalkınmasının tetkiki diğer memleketlerinkinden daha da enteresandır. Çünkü XVIII. asırda Avrupada zirai gelişme önce İngilterede başlamış ve burada tatbik edilen usuller daha sonra diğer Avrupa memleketleri tarafından da kopya edilmiştir. Aynı zamanda, İngilterede tahakkuk eden zirai kalkınma, yine ilk önce bu memlekette başlayan sinai kalkınmaya da zemin hazırlamıştır.

İngilteredeki zirai gelişme - buna zirai inkilâp de diyebiliriz -, önce küçük arazi parçalarının birleştirilmesi «enclosure» ve halkın umumi istifadesine bırakılmış meraların ekimi ile başladı. Böyle bir hareketin en mühim sebebi de zirai metotlarda ve hayvancılıkta meydana gelen terakkidir. Arazide yapılan reform yanında, toprağın kullanılışı ve zirai usullerde de zamana göre ileri bir teknik kullanılmaya başlandı. Tohum ekme ve hasat gibi çiftlik işlerinde tatbik edilen metotlar daha verimli bir hale getirildi. Aynı zamanda hayvancılıkta da daha iyi cinslerin üretilmesi için denemeler yapılmaya başlandı.

Bu sırada İngilterede ziraate karşı takınılan tavır değişmiş, bu sektörün vadettiği istikbal birçok müteşebbisin gözünü açmıştı. Fakat İngilterede meydana gelen gelişmedeki en mühim amillerden biri de, ticarete görülen gelişmenin ziraati tahrik edici bir mahiyette olmasıdır.

*Sovyet Rusya*: Rusyadaki zirai kalkınmanın başlıca iki hususiyeti, kalkınmanın kollektivist karakteri ve ziraatin makineleştirilmesidir. Aslında Rusyada tatbik edilen usuller ilk defa bulunmuş şeyler değildirler.

Yalnız burada tatbik edilen kollektivist usul, siyasi maksatlara da hizmet gayesini gütmekteydi.

Kollektivizm yanında Sovyet Rusyada zirai makineleşme de hızla tatbik olundu. Bunun pratik bir faydası, halkı makine teknolojisine alıştırmayı, böylece sınai kalkınmaya bir zemin hazırlamış olmasıdır. Aynı zamanda traktör Rusyanın liderlerini teshir etmiş benziyordu.

Sovyet Rusyada zirai kalkınma hareketleri 1928 ile 1939 yılları arasında tekâstif etmiş olarak gözükür. Ancak bu devre zarfında zirai istihsalde temin edilen artış, tatbik edilen makine ve gübre nazarı itibara alındığı takdirde, pek de fazla değildir.

Bir plân dahilinde tatbik edilen makineleşme ve kollektifleşme, dolayısıyla sanayie de yardım etmiştir. Çünkü eğer zirai ıslahat yapılmıyorsa, sanayi için gerekli işgücü de temin edilemezdi.

Son yüzyıl *Japonya* zirai kalkınması da bir hayli ilgi çekicidir. Ancak bu memleketin bizden uzaklığı ve her bakımdan farklı bir karaktere sahip oluşu yüzünden, tatbik edilen kalkınma metodları bizim için burada zikredilecek ehemmiyette olmıyabilir.

Yukarıda özet olarak izah edilen memleketler zirai kalkınmalarından memleketimiz için çıkarılacak dersler mevcuttur. Biz bunlara bundan sonraki kısımlarda temas etmiye çalışacağız.

*Ziraat Sektörünün Türkiye Ekonomisi İçindeki Yeri ve Karakteri*: Ziraat sektörü Türk millî iktisadı içinde en mühim yeri işgal etmektedir. Türkiye nüfusunun takriben yüzde yetmiş köylerde oturmakta ve çalışan nüfusunda asgari yüzde sekseni ziraatla ilgili mesleklerde çalışmaktadır. Diğer taraftan muhtelif senelerde değişik nispetlerde olmakla beraber Türkiye milli gelirinin takriben yüzde 40-50 sini zirai gelirler teşkil etmektedir. Halbuki milli gelir tablolarında ikinci dereceyi işgal eden sanayi sektörünün milli gelire olan hissesi hiçbir sene yüzde on beşi geçmemektedir.

Çok eskiden beri zirai mahsuller Türkiyenin dış ticaretinde başlıca kazanç mevzuunu teşkil etmektedir. Zirai mahsuller kıymet itibariyle ihracatımızın ortalama olarak beşte dördünü kavramaktadır. Bazı yıllarda bu nispetin daha da arttığı bir vakiadır. İhracat kalemleri içersinde de tek bir zirai mahsul, tütün, yekün zirai ihracatın bazı yıllarda yüzde otuz beşi kadar bir nispeti teşkil etmektedir. Tütünün yanında kuru meyvalar ve pamuk diğer belli başlı ihracat maddeleridir.

Türkiyenin etrafının denizlerle çevrilmiş olması ve arazi yapısı, memleketin muhtelif yerlerinde değişik mahsullerin yetişmesine elverişli

bir durum yaratmaktadır. Türkiyede yetiştirilen mahsuller çok çeşitli olmakla beraber buğday birinci plânda gelir. Kuru ziraat, tatbik edilen başlıca ziraat usulüdür. Bu sebepten zirai verim hava şartları ile birinci derecede ilgilidir. Diğer taraftan Türkiye, Avrupa İktisadî İşbirliği üyeleri arasında en az suni gübre kullanan memlekettir. Buna bir de iptidai denemek derecede geri bulunan zirai metod ve malzemeyi de ilâve edersek Türkiye ziraatının başlıca karakteristiklerini saymış oluruz.

*Zirai Kalkınmamızın Tarihçesi* : Zirai Kalkınmamızın tarihçesinden bahsederken, 1923 de Cumhuriyetin ilânı ile başlayan ve 1959 a kadar devam eden bir devreyi nazarı itibara aldığımızı önceden işaret edelim. Bu devreyi de 1950 senesi ile ikiye ayıracağız. 1950 senesi politik bakımdan olduğu kadar takip edilen iktisat politikası bakımından da ehemmiyetli bir tarihtir.

*1923 - 1950 devresi* : Aradan bu kadar sene geçtikten sonra tecrübe göstermiştir ki, ziraat sektörü adı geçen devrede lââyık olduğu ehemmiyeti görmemiştir. Buna misal olarak Cumhuriyetin ilk yirmi senesinde, bütçenin her sene takriben yüzde üç kadarının zirai sektöre ayrılmış olmasını gösterebiliriz. Halbuki aynı seneler zarfında demiryolu inşaatı ve sanayie, bütçenin takriben yüzde sekiz ilâ yüzde dokuzu tahsis olunmuştur. 1929 ile 1939 seneleri arasında ziraat sektöründeki net hasıla artışı ancak yüzde yirmi kadardır. Halbuki aynı seneler arasında memleketteki nüfus artışı da hemen hemen aynı nispettedir<sup>3</sup>.

Şimdi de bu devre zarfında ele alınan zirai kalkınmaya matuf tedbirlere bir göz atalım;

Zirai pazarlama durumu, daimi olarak kalkınmaya hakiki bir engel olarak tezahür edegelmiştir. Bu arada 1938 senesinde kurulan Toprak Mahsulleri Ofisinin büyük faydaları görüldü. Kuruluşundanberi bu ofis takip etmiş olduğu fiyat desteklemesi politikası ile buğday müstahsiline yardım etmeyi, ve buğday fiyatlarının köylünün iştira gücünü artıracak şekilde ayarlanmasını kendisine prensip edinmiştir. Bu ofisin salâhiyetleri daha sonra diğer ziraat mahsullerine de teşmil edilmiştir.

Türkiyede ziraat kooperatiflerinin kurulması da aynı devreye tesadüf eder. Kooperatiflerin başlıca gayeleri, çiftçiye kredi vermek, mahsulünün hazırlanmasında yardım etmek ve aynı zamanda ona iş tecrübesi kazandırmaktır.

1863 senesinde kurulmuş olan Türkiye Cumhuriyeti Ziraat Bankası

<sup>3</sup> Z. Y. Hershlag, «Turkey : Achievements and Failures in the Policy of Economic Development», *Kyklos*, 1954, s. 331.

yine bu devre zarfında faaliyetlerini artırmıştır. Başlıca fonksiyonu, ziraat kooperatiflerine ve hususi şahıslara çiftlik aletleri, tohum temini ve ya bunlara benzer gayelere matuf kredi teminidir.

Zirai kalkınmayı kolaylaştırmak için memleketin muhtelif yerlerinde zirai kombinalar, devlet ziraat işletmeleri, tohum ıslah ve üretme istasyonları kuruldu. Yine bu devre zarfında, bir ziraat fakültesi, dört ziraat lisesi ve altı ziraat okulu açıldı ve Ziraat Vekâletine bağlı, Zirai Yardım Teşkilâtı adı ile bir yayım servisi kuruldu.

Zirai reformlar arasında 1945 senesinde çalışma gücüne sahip olup ta toprağı bulunmayan köylüye, devletin elinde bulunan geniş sahaların, vakıf arazisinin ve hususi şahıslara ait çok geniş arazilerin bölünerek dağıtılmasına matuf Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu çıkarılmıştır.

*1950 - 1957 devresi:* 1950 iktidar değişmesiyle beraber zirai sektöre verilen ehemmiyette de bir değişme olacağı ümidi belirdi. Yeni iktidar her fırsatta, Türkiye iktisadının temelini ziraatın teşkil ettiğini ve Türk iktisadının kalkınmasının ancak bu temelin kuvvetlendirilmesi ile tahakkuk edebileceğini beyan etti.

Bu sırada devam etmekte olan Marşal Yardımı böyle bir kalkınmada Türkiyenin en mühim eksiği olan sermayenin temini suretiyle kalkınmayı destekledi. Bu güne kadar Türkiyeye yapılan takriben bir milyar dolarlık Amerikan iktisadi yardımının her sene takriben yüzde on sekizinin devamlı olarak ziraat sektörüne tahsis edildiği göz önünde tutulursa, bu yardımın ehemmiyeti daha iyi anlaşılır.

Zirai kalkınma önce ziraatın makineleştirilmesi, hareketi ile başladı. On seneden daha kısa bir zamanda memlekete 40.000 den fazla traktör girdi. Makineleşme Türkiyenin zirai kalkınmasında muhakkak ki mühim bir rol oynayacaktır. Ancak, Türkiyedeki makineleşme hareketinin müessir bir plân ve programa göre yürütülmediği anlaşıldı ve bu husus pek çok tenkitlere uğradı.

Bu konuda yapılan diğer işler arasında; Türkiyede denenen yeni cins tohum ve kimyevi gübreleri, teknik yardım fonundan getirilen yabancı mütehassısları, köylerde teknik eğitimin gerçekleşmesi için sarfedilen gayretleri v. s. zikredebiliriz.

Yine Marşal yardımından istifade ile inkişaf eden karayolları şebekesine ve inşa edilen çok maksatlı hidro elektrik tesislerinin sulama ve sel kontrolunda oynayacağı müsbet role burada işaret etmek icap eder.

*Türkiyede Zirai Kalkınma Nasıl Gerçekleşebilir?* Bundan önceki kısımlarda Türkiyenin zirai kalkınması için girişilen teşebbüsleri ve bunla-

rın isabet ve muvaffakiyet derecesini özetlemeye çalıştık. Şimdi de memleketimizin imkânlarını göz önünde bulundurarak ziraat sektörünün gelişebilmesi için alınması icap eden tedbirlere kısaca bir göz atalım.

1959 senesinde çıkartılan Baade raporuna göre Türkiye ziraatını tehdit eden ve derhal ıslahı lüzumlu meseleler başlıca beş grupta toplanabilir. Bunlar; kuraklık, ziraat yapılan sahanın fazla genişlemiş olması, otlaklarda aşırı otlatma, ziraat ve otlatmanın ormanlara doğru kaymış olması ve plânlı bir sulamanın tatbik edilmeyişidir.

Türkiyede ekilebilen arazinin üçte ikisi yan kuraktır. Bu itibarla elde edilen mahsul miktarı yağışlara bağlı kalmakta, yağışlar ise seneden seneye büyük değişiklikler göstermektedir. Hububat ziraatı sulamaya ihtiyaç gösterdiği için kuraklık, ziraatımızı sık sık tehdit eder bir mahiyet göstermektedir.

Türkiyenin artık yeni baştan ziraata açılacak arazisi kalmamıştır. Ekim için yeni araziye gidilmesi meraların azalması neticesini doğurmuştur. Buna rağmen elde kalan meralar üzerinde otlatılan hayvan sayısında büyük artışlar görülmektedir.

Ormanlar mevzuunda alınmış bütün kanuni tedbirlere rağmen, aç hayvanlar, son orman ihtiyatlarını da harap etmekte ve köylüler kanunlara fazla ehemmiyet vermemektedirler. Bazı hallerde birkaç senelik bir mera sahası elde edebilmek için ormanlar yakılmaktadır.

Yine aynı raporda bu meselelerin nasıl hallonulabileceği ve çalışmaların hangi gayeler etrafında toplanması icap ettiği hususunda da teferuath görüş ve incelemeler mevcuttur. Raporda süratle vasıl olunması icap eden başlıca üç hedef zikredilmektedir :

1. 1975 e kadar 2,3 milyon hektarlık ilâve bir arazinin tam manâsiyle ve rasyonel bir şekilde sulanması;
2. 1975 e kadar hububat ekilen arazide yüzde yirmi nispetinde bir azaltma yapmak;
3. 1975 e kadar tam verimli otlak sahalarının genişletilmesi.

Baade raporuna göre, Türkiyede, sulama, toprak muhafazası, ve ormancılığın gelişmesine müteallik bütün yatırım plânlarına bir öncelik tanınmalı ve bu işlere tahsis edilen âmme tahsisatı mühim ölçüde artırılmalıdır. Bu işleri yapabilmek için 1975 senesine kadar Türkiyenin 16 ilâ 19 milyar dolar tutarında yatırım yapmasına lüzum vardır. Bu devre zarfında Türkiyenin dış yardıma olan ihtiyacı aşikârdır.

Türkiyede zirai kalkınmanın tahakkuk etmesi için yukardaki izahla-



ra daha birçok ilâvelerin yapılması icap eder. Bunları aşağıda özetlemeye çalışalım.

Şimdiye kadar lâyük olduğu ehemmiyet verilmemiş olmakla beraber umumi tahsil ve teknik eğitimin zirai kalkınmadaki önemi hudutsuzdur. Bir memlekette zirai kalkınmadan bahsederken, herşeyden önce bu sektörde çalışan kimselere daha iyi yaşamak arzusunu aşlamak ve bu imkânları göstermek lâzımdır. Türkiyede okuyup yazma bilenlerin nispeti yüzde otuz beşi geçmez. Ziraat sektörünün temelini teşkil eden köylü vatandaşlar arasında bu nispet çok daha düşüktür.

Türkiyede zirai gelişmeye en büyük manilerden bir tanesi de mevcut pazarlama durumudur. İktisadi kalkınmanın manilerinden bahseden birçok kitaplarda, Türkiyedeki pazarlama durumu bir misal olarak zikredilmektedir. Eğer mevcut durum düzeltilmezse Türkiyedeki zirai istihsalın artırılmasının büyük bir manası olmayacaktır. Son yıllarda inşa edilen yollar, bu mevzuda çok faydalı bir adımdır. Aynı zamanda zirai mahsullerin muhafazası için yapılacak depolar ve soğuk hava tesislerinin inşası da ön plâna alınması icap eden faydalı yatırım sahalarıdır.

Türkiyede arazinin mülkiyet durumu da gelişmeye mani olarak gösterilebilir. Birçok yerlerde ekim; kiracılık ve ortakçılık usulleriyle yapılır. Bu durumun düzeltilerek, mülkiyet esasının teessüsü, ziraatta verimi artıracak bir tedbir olarak düşünülebilir. Hakiki bir zirai kalkınmanın mevcut kiracılık ve ortakçılık usullerinin devamı ile tahakkuku imkânsızlığını göz önünde bulundurmamak icap eder.

Türkiyede zirai makineleşme, son senelerin münakaşa edilen hâdiselerinden biri haline gelmiştir. Makineleşmenin, ekim sahasını genişletmek yanında, toprağın randımanını artırmak, tarlanın yazlık ve kışlık mahsullere süratle hazırlanması, hayvancılığın teşviki, işgücünden tasarruf gibi diğer faydaları da vardır. Ancak makineleşmenin de plânlı ve maksada matuf bir şekilde yapılması icap eder.

Türkiyede kullanılan suni gübre azlığına daha önce de işaret etmiştik. Birçok bölgelerde tezeğin yakıt olarak kullanılması tabii gübrenin tarlada kullanılmaması neticesini doğurmaktadır. Tabii ve suni gübre kullanılması suretiyle arazinin verimi büyük ölçüde ve süratle artırılabilir.

*Netice* : Şimdiye kadar umumi olarak ziraat sektörünün önemini ve bu sektörün kalkınmasının bir memleket ve hattâ dünya iktisadi bakımından ne derece ehemmiyetli olduğunu izah etmeye çalıştık. Yaptığımız müşahadeler en geniş manası ile, muhakkak ki Türkiye için de varittir. Şimdi de söylemiş olduklarımızdan bir netice çıkarmaya çalışalım.

Yalnız bir noktayı yeniden tebarüz ettirmek icap eder. Biz burada, ne sanayi sektörünün kalkınmamız yönünden ehemmiyetsiz olduğunu ve ne de Türkiyenin ziraatta ihtisaslaşması icap ettiğini ispat etmeye çalışıyoruz. Bunlar tamamen ayrı mevzulardır. Biz sadece, Türkiyenin iktisadi bakımdan kalkınabilmesi için ziraat sektörünün inkişafının temel şart olduğunu göstermek istiyoruz.

Diğer memleketlerin iktisadi kalkınmaları üzerindeki izahlarımızdan anlaşılabilir ki, bugün, tamamen bir sanayi memleketi hüviyeti gösteren İngilterede dahi iktisadi kalkınma, önce ziraat sektöründe meydana gelen bir inkişafın temelleri üzerine oturmuştur. Bütün diğer memleketlerde de durum hemen hemen buna benzer. Bu husus savunduğumuz fikrin pratik bakımdan da sağlam temellere oturduğunu gösterir.

Aynı zamanda teorik olarak gösterdik ki, iktisadi bakımdan bir gelişme olması için önce birinciden ihtiyaçları tatmine yarayan ihtiyaç maddelerinin istihsali lâzımdır. Bu çeşit istihsalde meydana gelecek istihsal fazlası ikinci derecede ihtiyaç maddeleri için bir efektif talep yaratacaktır. Yine belirttik ki bu birinci dereceden ihtiyaç maddelerinin çoğunluğu zirai faaliyetler sonunda elde edilir. Tabiatıyla aynı muhake-me tarzını Türkiye için de yürütmek mümkündür.

Türkiye nüfusunun yüzde yetmiş beşi köylerde oturmakta ve esas itibariyle zirai faaliyetlerle iştigal etmektedir. Ziraatın gelişmesi, Türkiye halkının büyük çoğunluğunun gelir ve refahının artması demektir ki, bu da en basit ifadesiyle kalkınma mevzuunda doğru yolda olduğumuz manasına gelir.

Türkiye nüfusunun büyük bir çoğunluğunun ziraatla uğraştığını söylemiştik. Bu durum asırlar boyunca devam edegelmiştir. Daha iyi malzeme ve şartlar sağlandığı takdirde zirai işgücünden en iyi neticeler alınabilir. Diğer taraftan, süratle sanayileşmek gayesile bu insanları birdenbire „sınai cemiyetin karışık şartlarına uydurmaya çalışmak hem beklenen randımanı vermez ve hem de birçok sosyal problemleri beraberinde getirir. Kaldı ki zirai gelişme sonunda bir gurup insan haliyle bu sektörden ayrılmak mecburiyetinde kalacak, bu da, sanayi için lüzumlu işgücünü teminde yardımcı olacaktır.

Diğer taraftan Türkiyenin, iklim hususiyetlerinden doğma bir zirai karakteri mevcuttur. Çeşitli iklimlerin tesiri altında Türkiyede çeşitli mahsuller yetişebilmektedir. Bizde hiç bir ihtimama lüzum göstermeksizin kolayca yetişen bu mahsuller, bazı memleketlerde ancak büyük ihtimam sonunda aynı kaliteye sahip olabilmektedir. Bu neviden olmak üze-

re, muhtelif meyvalarımızı ve bu arada yüksek biracılık vasıflarına sahip Türk arpasını zikredebiliriz.

Bazı zirai mahsullerimizin üstünlüğünden bahsederken, aynı zamanda bunların iyi bir gelir kaynağı olabilecekleride göz önünde bulundurmalıdır. Bilhassa bu tipler üzerinde çalışmak ve bunları işliyerek dışarıya satmak, iktisadi kalkınmamız için lüzumlu ithalat imkânlarını sağlayacak ve daha sonraki devrelerde de memleketimiz için devamlı bir gelir kaynağı olacaktır.

Diğer taraftan iktisadi kalkınmanın her şeyden önce sermayeye ihtiyaç göstereceği de hatırdan çıkarılmamalıdır. Türkiyede ise sermaye kaynakları mahduttur. Binaenalyh kalkınmada, ziraat en az sermaye yatırımına ihtiyaç gösteren bir sektör olduğuna göre, bu sektörün kalkınmasını öne almak bizim için kaçınılmaz bir durum olarak gözükmektedir.

Kısaca toplamaya çalıştığımız bütün bu sebeplerden dolayı Türkiyenin iktisadi kalkınmasında zirai sektörün kalkınması en mühim rolü oynayacaktır.